

Александар СИМОНОВСКИ

Институт за национална историја - Скопје

## РАЗБИВАЊЕТО НА РАВНОГОРСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО ПОРЕЧЕ ВО 1944 ГОДИНА

По Априлската војна во 1941 година и окупацијата и поделбата на Кралството Југославија, на историската сцена се појавиле Народноослободителното движење на Југославија (НОДЈ), раководено од Комунистичката партија на Југославија (КПЈ), и Равногорското движење, чиј лидер бил генералот Драгољуб Михаиловиќ-Дража, министер на војската, морнарицата и воздухопловството во југословенските кралски влади во периодот од 1942 до 1944 година.

Позициите на двете движења се разликувале во однос на програмските цели за повоеното државно уредување на Југославија, што довело до конфронтација и судир помеѓу НОДЈ и Равногорското движење во текот на Втората светска војна. За разлика од НОДЈ, кое се залагало за разгорување и масовна оружана борба против окупаторите за национално ослободување, политички промени и изградба на нова федеративна Југославија со рамноправни народи и федерални единици, меѓу кои и македонскиот народ и македонската федерална единица, Равногорското движење чекало поволен момент и помош од сојузниците кога се очекувало масовно востание, победа над окупаторот и освојување на власта.<sup>1</sup> Равногорското движење во платформата за државното уредување на идната Југославија не го признавало постоењето на Македонците. Југославија требало „да биде уредена како федеративна држава во облик на уставна и парламентарна наследна монархија, со народната династија Караѓорѓевиќ и со кралот Петар II на чело“ и составена од 3 федерални единици: српска, хрватска и словенечка. Македонците биле сметани за Срби, а Македонија за

---

<sup>1</sup> Милан Лазиќ, *Равногорски покрет 1941-1945* (Београд: ИНИС, 1997), 268–269.

српска земја и, сообразно со тоа, Македонија требало да биде во составот на српската федерална единица.<sup>2</sup>

За време на Втората светска војна Равногорското движење било формирано и дејствувало на одредени подрачја во делот на Македонија што до војната се наоѓал во рамките на Кралството Југославија. Меѓу тие подрачја било и Порече.<sup>3</sup> Појавата, присуството и дејствувањето на Равногорското движење во Македонија во текот на војната и последиците по Народноослободителната и антифашистичка војна на Македонија го активирале Народноослободителното движење на Македонија (НОДМ) да преземе политички и воени мерки за политички и национално да го разобличи и воено да го разбие и да го уништи Равногорското движење.

Пролетта 1944 година НОДМ спровело акција да се испита активната на Равногорското движење во Порече. Во таа смисла, секретарот на Петтиот областен комитет на Комунистичката партија на Македонија (КПМ), Љупчо Арсов, го испратил во Порече Бранислав Шиќиќ-Калчо. Тој имал задача да се запознае со состојбите на теренот бидејќи, според Арсов, „при една капитулација во скори денови на Бугарија“ поречкиот крај, под влијание на Равногорското движење, би можел да претставува сериозна опасност. Арсов располагал со податоци за тоа дека силите на Равногорското движење не вршеле акции и „како и на другите места тие чекаат да 'дојде времето'“. <sup>4</sup> Во текот на април 1944 година Шиќиќ му поднел извештај на Петтиот

---

<sup>2</sup> Милан Весовиќ and Коста Николиќ, *Уједињене српске земље: равногорски национални програм* (Београд: Време књиге, 1996), 166–286.

<sup>3</sup> Порече претставува посебна котлина, која се наоѓа во северозападниот дел од Република Македонија. Го зафаќа средното течение на реката Треска. Просторот е типична затворена котлина, со високи планини од сите страни. Од север, котлината е ограничена со Сува Гора и со Сува Планина, од исток со разграноците на Мокра Планина, поточно со Караница и Даутица, од југ со разграноците на Бушева Планина, а од запад со планините Челоица и Песјак. Благоја Маркоски, Милена Талеска, Свемир Горин, „Географската сегашност и иднината на Порече“ (реферат од научниот собир „Порече низ историјата“, 5 – 6 септември 2009 година, с. Самоков – Порече, во ракопис).

<sup>4</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија 1941-1945*, том I, *Документи на Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија 1941-1945*, книга шеста, *Документи на Петтиот областен комитет на Комунистичката партија на Македонија септември 1943 - јули 1944*, избор и редакција д-р Велимир Брезоски (Скопје: ИНИ, 1979), 186.

областен комитет на КПМ за состојбата со Равногорското движење во Порече.<sup>5</sup> Истиот месец Арсов напишал две писма до инструкторот на КПЈ во Македонија, Добривое Радосавлевиќ. Во првото писмо Арсов известил дека според еден проверен извештај, „во Порече имало 3 – 4 одреда на Дражиќевци околу 400 – 500 луѓе, који се прибирани и готвили народно востание на Ѓурѓовден“. Арсов истакнал дека треба „што побрго да се земат мерки и да се и тоа бандитско гнездо разруши“.<sup>6</sup> Во второто писмо Арсов му посочил на Радосавлевиќ: „Во Пореч како што те известив минатиот пат, веќе има јаки сили на дражиќевците... Јас на другарите им предложив една наша единица (на пример I бригада)<sup>7</sup> да појде таму. Што ќе решат тие ќе видиме. Но сметам дека е многу важно ние да го разбиеме и тоа гнездо на дражиќевците.“<sup>8</sup> Со цел Порече да не биде препуштено на Равногорското движење, испраќање на некоја воена единица или барем на одред во оваа област предложила и Вера Ацева, секретар на Третиот областен комитет на КПМ, во извештајот до Централниот комитет (ЦК) на КПМ од 6 април 1944 година.<sup>9</sup>

Во Порече бил испратен Бранислав Шиќиќ со една група. На овој терен се наоѓал и Никола Макеларски-Бецко, за кого Арсов претходно имал информации дека полицијата го уапсила, но сепак се спасил.<sup>10</sup> Тие требало да организираат партизански одред во Порече, меѓутоа една провала уште на почетокот од нивната активност го оневозможила нивното натамошно дејствување, па затоа сакале да се префрлат во Кичево или во Скопска Црна Гора. Бидејќи нивниот обид

---

<sup>5</sup> Славка Фиданова, „Четничката организација на Дража Михајловиќ во Прилеп и Прилепско 1943–1944“ во зборникот *Прилеп и Прилепско во НОВ 1944-15 мај 1945 година (материјали од Научниот собир одржан на 14, 15 и 16 март 1983 година)*, книга I/2 (Скопје: Општински одбор на Сојузот на здруженијата на борците од НОВ Прилеп, 1985), 276.

<sup>6</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга шеста, 190.

<sup>7</sup> Се однесува на Првата македонско-косовска народноослободителна ударна бригада.

<sup>8</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга шеста, 207.

<sup>9</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија 1941-1945, том I, документи на Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија 1941-1945, книга седма, документи на Третиот областен комитет на Комунистичката партија на Македонија април 1943-август 1944*, избор и редакција д-р Миле Тодоровски (Скопје: Новинско-издавачка организација „Студентски збор“ – Скопје, Институт за национална историја, 1983), 170.

<sup>10</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга шеста, 317.

за префрлање во Кичево не успеал, Шиќиќ и Макеларски ја искористиле можноста и во Порече воспоставиле контакт со Равногорското движење. Со писмото од 16 јуни 1944 година, кое двајцата го испратиле до Светозар Вукмановиќ-Темпо, го известиле за состојбата со Равногорското движење во поречкиот крај.<sup>11</sup> Во него било наведено дека во Порече се наоѓа „Главниот штаб на дражевците за Јужна Србија“.<sup>12</sup> Според Шиќиќ и Макеларски, Равногорското движење во овој крај располагало со 500 луѓе.<sup>13</sup> Прашање е дали и колку била веродостојна таа бројна состојба? Со оглед на тоа што Шиќиќ и Макеларски во упатеното -писмо до Арсов од 16 јуни 1944 година истакнале дека во Порече успеале да дојдат во „Главниот штаб за Јужна Србија“, каде што останале неколку дена,<sup>14</sup> прашање е дали и колку Равногорското движење на средбата со нив истапило отворено со податоците за својата бројна состојба и за вооружувањето во поречкиот крај, како и дали и колку Шиќиќ и Макеларски можеле да ја утврдат бројната состојба на Движењето.

Според еден исказ на Божидар Лешевиќ,<sup>15</sup> во втората половина на 1943 година Равногорското движење во Порече имало организирано околу 2 300 или 2 400 луѓе, во Прилепско околу 1 000 луѓе, во Кичевско околу 300 луѓе, а во Гостиварско приближно 1 500 луѓе. Лешевиќ истакнал: „До крајот на 1943 година во шумата имавме 270 луѓе, ова војска беше поделена на батаљони, водои и чети... Сите тије луѓе беја наоружани со пушки. Аутоматско оружје немаја. Оружјето го прикупиле од народот. Батаљоните се кретаја по поречките планини, по горе именованите прилепски села,<sup>16</sup> еден дел од Кичевскиот и

<sup>11</sup> Државен архив на Република Македонија, Скопје (ДАРМ), ф. Народноослободителна борба (НОБ), к. 31, арх. бр. 1338; Документационо одделение „д-р Велимир Брезоски“ при Институтот за национална историја, Скопје (ДО „д-р Велимир Брезоски“), ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>12</sup> Најверојатно се однесува на Штабот на Вардарската воена област (ја зафаќала територијата на Македонија од десната страна на р. Вардар). Фиданова, „Четничката организација“, 276–277.

<sup>13</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 31, арх. бр. 1338; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>14</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 40, арх. бр. 1734.

<sup>15</sup> Божидар Лешевиќ (Прокупле, 1890 – ?). Во втората половина на 1943 година му се приклучил на Равногорското движење во Порече. ДАРМ, ф. 885, к. 111, а.е. 17.

<sup>16</sup> Рилско, Зрзе, Маргари, Долгаец, Стровија, Слепче, Браилово и Секирци.

Гостиварскиот крај.<sup>17</sup> Иако Лешевик набројува такви податоци за населението што било организирано од страна на Равногорското движење во Порече, Прилепско, Гостиварско и во Кичевско, сепак истите треба да се прифатат со резерва зашто и самиот Лешевик вели: „До крајот на 1943 година во шумата имавме 270 луѓе...“ Според една изјава на Јован Гаицки,<sup>18</sup> кога пристигнал во Порече во декември 1943 година, Равногорското движење имало околу 200 вооружени лица кои немале автомати.<sup>19</sup>

Исто така, во депешата што ја примила Врховната команда на југословенската војска во татковината од Горскиот штаб бр. 110 во периодот 13 февруари – 1 март 1944 година, за Порече го пишувало само следново: „Ситуацијата во Порече: во шума 220“, а во продолжение било наведено: „Кичевска бригада 40, Гостиварска 15, Тетовска бригада 20“.<sup>20</sup> Забележливо е дека бројот 220 наведен во депешата главно се совпаѓа со кажувањето на Гаицки за бројната состојба на Равногорското движење во декември 1943 година, па така во однос на ова најверојатно станува збор за 220 луѓе кои оперирале на теренот. Бидејќи од 27 февруари 1944 година Горскиот штаб бр. 110 немал радиоврска со Равногорското движење во Порече,<sup>21</sup> а имајќи го предвид кажувањето на Лешевик дека Равногорското движење во Гостиварско и во Кичевско имало организирано 1 500 и 300 луѓе, тогаш зошто Штабот во депешата навел сосема мали бројки за состојбата на Гостиварската и на Кичевската бригада? Се поставува прашањето

<sup>17</sup> ДАРМ, ф. 885, к. 111, а.е. 17.

<sup>18</sup> Јован Гаицки (Ниш, 4.VI 1902 – ?). Основно образование, гимназија и воена академија завршил во Белград. Во 1922 година бил назначен за офицер во Штип, каде што останал 6 месеци и бил преместен во Загреб. Тука останал околу 9 месеци, по што добил преместување во Кочани, а потоа во Царево Село (денес Делчево), Скопје и во Нови Сад. Во 1928 година поднел оставка зашто не бил способен за војска. Бил примен за секретар во Сојузот на Југословенско-чехословачката лига, која имала за цел културно зближување на Кралството Југославија и Чехословачка. Во Белград останал до 1941 година, по што заминал во Палестина. Ѓ се приклучил на чехословачката, а потоа и на југословенската војска. На 19 април 1943 година, со една британска воена мисија бил спуштен во Горскиот штаб бр. 110. ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14; Фиданова, „Четничката организација“, 267.

<sup>19</sup> ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14.

<sup>20</sup> Воен архив на Министерството за одбрана на Република Србија, Белград (ВАМОРС), ф. Четничка архива, к. 276, бр. рег. 15/1-43.

<sup>21</sup> ВАМОРС, ф. Четничка архива, к. 277, бр. рег. 2/1-28.

зошто Горскиот штаб бр. 110 во депешата не ги доставил информациите што ги навел Лешевик за бројната состојба на населението организирано во Гостиварско и во Кичевско?

Во своето писмо<sup>22</sup> од 26 април 1944 година Шикиќ и Макеларски се осврнале на политиката и на положбата на Равногорското движење во Порече. Во тој поглед истакнале дека на Велигден се собрале сите единици на Равногорското движење, вкупно 16 одреди со по околу 80 луѓе, или сè на сè околу 1 300 луѓе. Шикиќ и Макеларски сметале дека е тоа, веројатно, целата сила на Равногорското движење во овој крај. Во писмото се споменува и бројката 12 000, која двајцата ја објасниле како проценка на Равногорското движење за своите сили во случај на мобилизација.<sup>23</sup> Дискутабилна е и бројката од 1 300 луѓе, односно дали таа ја одразува вистинската ситуација? Впрочем, доколку навистина имало толку многу луѓе, сосема е логично да се постави и прашањето зошто толку драстично се намалил нивниот број за период од околу два месеца, бидејќи, како што споменавме, во писмото на Шикиќ и Макеларски од 16 јуни 1944 година упатено до Темпо тие истакнале дека Равногорското движење во Порече располага со 500 лица? Во однос на бројката од 12 000, треба да се напомене дека се работи само за документ.. Стварноста била сосем поинаква, зашто за време на Втората светска војна Равногорското движење во Македонија дејствувало само на одредени подрачја и не се проширило толку за да достигне таква бројна состојба.

Според документацијата на НОДМ, поточно според писмото на Стоилко Ивановски-Планински од 24 мај 1944 година адресирано до Никола Минчев, силите на Равногорското движење во Порече броеле 200 – 300 луѓе.<sup>24</sup> Во извештајот на Никола Минчев од 17 јуни 1944 година испратен до Вера Ацева било укажано на тоа дека во Порече „има доста случаи на дезертерство“ на четниците.<sup>25</sup> Исто така, во писмото од 13 јули 1944 година на Драгољуб Пејоски-Љупчо, член на Околискиот комитет на КПМ – Кичево, до Злате Тренески, секретар на

<sup>22</sup> Напоменуваме дека некои делови од документот не се читливи.

<sup>23</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 40, арх. бр. 1299.

<sup>24</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 22, арх. бр. 1192; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 26, бр. 1192.

<sup>25</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга седма, 251–252.

истиот комитет, било истакнато: „Снагите на Дражиќевците пред месец и пол до два Дражиќевците бија во Патејц и Козичино со едно 150 – 180 души кој појчето од полојна биле без пушки, а на сила мобилисани. Во Козичино во Горното и Долното мало биле 70 – 80 души веќино поречанци. Во горното мало бил Војчо Трбиќ и Поп Тодосије а во долното мало Марко и Младен али за Марко и Младен не се знај најточно. Другите биле во Патејц. Бугарите Патејц го интернира полојна во Крушје (Порече) а полојна во Дупјани. Дражиќевците од тука се префрлиле во Туинска планина. Со то што од селата во Порече ги збира во едно село по пет-шест то многу од поречаните дезертирале.“<sup>26</sup>

Се забележува дека самото НОДМ располагало со противречни податоци за бројната состојба на Равногорското движење во Порече. Од друга страна, пак, врз основа на материјалите со кои располагаме е тешко да одговориме на прашањето за дезертирањето, односно какви размери имало и колку влијаело врз бројната состојба на Равногорското движење во Порече?

Според Јован Гаицки, пролетта и летото 1944 година Поречката бригада<sup>27</sup> броела околу 200 луѓе.<sup>28</sup> Припадникот на НОДМ Петар Пепељугоски, кој бил директен и активен учесник во случувањата во Порече, се сеќава дека во август 1944 година, во овој крај имало околу 200 до 300 наоружани четници.<sup>29</sup> Во еден британски извештај, пак, од септември 1944 година, во кој се зборува за Равногорското движење во Порече во периодот од крајот на 1943 и во 1944 година, се соопштува за

<sup>26</sup> Кичево и Кичевско во НОВ 1941-1945, документи, избор и редакција Васил Јотевски, д-р Симо Младеновски, Ѓорѓи Чакарјаневски (Кичево: Општински одбор на Сојузот на здруженијата на борците од НОВ – Кичево, 1985), 345.

<sup>27</sup> Поречката, Прилепската и Велешката бригада требало да бидат во составот на Поречкиот корпус на југословенската војска во татковината. Иако во наредбата од 19 јули 1944 година на командантот на Вардарската воена област, потполковникот Стојан Марковиќ, се користи терминот Поречки корпус, сепак бил формиран само негов штаб што го сочинувале Софроние Златиќ-Цоле (Софронија Златевски), кој бил командант, и уште 8 – 10 лица. ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14; к. 112, а.е. 18. ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. Оставина на проф. д-р Велимир Брезоски, к. 2, Наредба бр. 184 од 19 јули 1944 година. Младен Colić, “Četničke vojne formacije u Makedoniji 1942-1944. godine”, *Vojnoistorijski glasnik*, god. XXV, br. 1 (Beograd, 1974), 159.

<sup>28</sup> ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14.

<sup>29</sup> Петар Пепељугоски, *Незаборавни години (сеќавања)* (Прилеп: РО Печатница „11 Октомври“ – Прилеп, 1982), 207.

здружување на партизаните и на четниците, а се вели дека имало околу 300 луѓе.<sup>30</sup> Постои и податок од 1954 година, според кој, на 25 август 1944 година во поречкото село Брезница, по преговорите со Петтата македонска народноослободителна ударна бригада (понатаму: 5. МНОУБ), се предале околу 150 вооружени и околу 70 невооружени четници.<sup>31</sup>

Од сето ова што го наведовме за бројната состојба на Равногорското движење во Порече во 1944 година, се чини дека за најреални податоци треба да ги земеме оние од депешата на Горскиот штаб бр. 110 и од Гаицки за Поречката бригада во периодот на пролетта и на летото 1944 година, зашто, сепак, се работи за изворен податок на Равногорското движење и за кажување на негов припадник, кој бил директен учесник во случувањата во Порече.<sup>32</sup> Тие се совпаѓаат со податокот што го споменуваат редакторите (во цитираниот *Зборник на документи*) во 1954 година, што значи 10 години по случувањата во Порече. Споменатите податоци донекаде кореспондираат и со оние изнесени во сеќавањата на Пепељугоски (кој не посочил точна бројна состојба) и во британскиот извештај и не се работи за големи разлики. Но, треба да се напомене дека во овој извештај се мисли на вкупниот број четници и партизани.

Шиќиќ и Макеларски во писмото упатено до Темпо навеле дека Равногорското движење во Порече располага со 300 пушки и неколку шмајзери. Тука, исто така, треба да се има предвид фактот дали оваа бројка е веродостојна со оглед на тоа дека Шиќиќ и Макеларски не напишале дали го виделе или не споменатото оружје, како што бил случајот кога посочиле дека виделе само 1 италијански

<sup>30</sup> *Британските воени мисии во Македонија, документи 1942-1945*, избор, превод и редакција д-р Тодор Чепреганов (Скопје: Државен архив на Република Македонија – Матица македонска, 2000), 314.

<sup>31</sup> *Зборник документата и података о Народноослободилачком рату југословенских народа, том VII, књига 4, борбе у Македонији*, редакциони одбор Крсте Црвенковски и др. (Београд: Војноисториски институт Југословенске народне армије, 1954), 30.

<sup>32</sup> Нема информации за датумот и годината кога Јован Гаицки ја дал изјавата од која ги црпиме податоците за бројната состојба на Равногорското движење во Порече во декември 1943 година и пролетта и летото 1944 година. Но, бидејќи Гаицки бил упатен на 14 ноември 1944 година, а во неговото досие што го формирало Одделението за заштита на народот пишува дека бил под истрага во 1944 година, тогаш би требало да ја дал изјавата по своето апсење, кога бил иследуван. ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14.



пушкомитралез.<sup>33</sup> Според горенаведената изјава на Гаицки, во декември 1943 година Равногорското движење во Порече имало околу 200 вооружени лица кои немале автомати. Според веќе споменатото сеќавање на Пепељугоски, во Порече се наоѓале 200 – 300 наоружани четници, а пак според податокот од 1954 година бројот на вооружените четници изнесувал околу 150. Софроние Златиќ-Цоле, во една изјава од 30 ноември 1949 година каде што се осврнал на Равногорското движење во Порече, за вооружувањето истакнал: „Наоружани слабо. Повише од половината беа без оружје. До колку беше оружјето истото е земено од населението или пак тои што избегал ако имал пушка е зел.“<sup>34</sup>

Како и да е, Шиќиќ и Макеларски му укажале на Темпо дека Равногорското движење во Порече располага со две радиостаници, дека е одлично организирано и поврзано со населението и дека каналите беспрекорно му функционираат. За главен командант бил посочен Јован Гаицки. Припадник на Равногорското движење бил и Стојан Марковиќ (поречанец кој лично се познавал со Шиќиќ). Покрај нив, биле и капетанот прва класа Душан Стефановиќ (од Тетово), еден поручник кој бил командант на I. Батаљон, а Миливој Трбиќ-Војче не бил во Порече зашто заминал да организира бригада во Битола. Уште еден припадник на Движењето во Порече бил и Воислав Сајковиќ,<sup>35</sup> а политички комесар на „Главниот штаб“ бил Божидар од с. Звечан (Порече), по занимање студент.<sup>36</sup> За еден од главните организатори на Равногорското движење бил посочен Михајло Андриќ<sup>37</sup>, кој бил командант на II. Батаљон и личен пријател на Шиќиќ, а со негова помош била воспоставена врска со Равногорското движење. Во штабот се наоѓал и еден наредник Словенец, кој бил радиотелеграфист.<sup>38</sup> За највлијателни личности биле посочени Андриќ, Видоески и Гаицки. Кај Равногорското движење се наоѓале и двајца Англичани, поранешни германски заробеници, кои барале врска со

<sup>33</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 31, арх. бр. 1338; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>34</sup> ДАРМ, ф. 885, к. 112, а.е. 18.

<sup>35</sup> Презимето се среќава како Сајковски. ДАРМ, ф. 885, к. 113, а.е. 25.

<sup>36</sup> Се однесува на Божидар Видоески. ДАРМ, ф. 885, к. 1082, а.е. 2.

<sup>37</sup> Презимето се среќава како Андреев. ДАРМ, ф. 885, к. 111, а.е. 2.

<sup>38</sup> Се однесува на Душан Лебан. ДАРМ, ф. 885, к. 102, а.е. 23.

народноослободителното движење, сакале да му пријдат и испратиле писмо за британска мисија кај кои било воени единици на народноослободителното движење.<sup>39</sup>

Во „Главниот штаб на дражевците во Јужна Србија“, Шиќиќ и Макеларски отворено истапиле како комунисти и припадници на НОДМ. Иако немале овластување од НОДМ, сепак преговарале со Равногорското движење. Како резултат на тоа, го постигнале следното: со Гаицки приватно се договориле дека ќе премине на страната на Народноослободителната војска (НОВ) ако кралот Петар II Караѓорѓевиќ го признае Јосип Броз-Тито за врховен командант на сите југословенски борци, а независно од тоа да претстават факсимили на документи за предавството на Дража Михаиловиќ.<sup>40</sup> Покрај тоа, Гаицки се согласил официјално да се преговара за договор по следните точки: 1. прекинување на непријателството и 2. преминување на единиците и одредите на едната страна низ територијата на другата страна. Двете точки требало да послужат само како минимална програма, додека еден поширок договор би опфаќал и заедничка соработка во акција, прифаќање во случај на повлекување, право на азил и активно учествување во борба во случај на прифаќање, заемна амнестија на дезертерите и на компромитираните во борбата на едната страна против другата и право на мобилизација на секоја страна на својата територија.

Шиќиќ и Макеларски сметале дека за постигнување на тој договор, најдобро би било да се испратат официјални делегати во „Главниот штаб на дражевците во Јужна Србија“. Притоа, мислеле дека токму тие двајцата треба да бидат делегатите од страната на НОДМ. Ним им била ставена на услуга и една радиостаница на Равногорското движење, при што добиле и упатстава за нејзино користење, а биле договорени и шифрите за комуникација помеѓу НОДМ и „Главниот штаб на дражевците во Јужна Србија“. На Темпо му било потенцирано

---

<sup>39</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 31, арх. бр. 1338; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>40</sup> Оваа квалификација ја среќаваме во документите на воено-политичкото раководство на Народноослободителната војска и партизанските одреди на Македонија (НОВ и ПОМ).

дека за да се воспостави врска со тој „Главен штаб“, било потребно Штабот да се повикува неколкупати дневно по 20 минути.<sup>41</sup>

Карактеристичен е споменатиот британски извештај за Равногорското движење во Порече. Покрај другото, било истакнато дека кога на 1 јуни 1944 година Тито издал прокламација со која го обвинува Дража Михаиловиќ како квислинг, Михаиловиќ дал заповед дека неговите луѓе треба да го признаат само кралот Петар II Караѓорѓевиќ како свој генерал. Советот на офицерите на Равногорското движење во Порече одбил да замине кај партизаните и да го признае Тито за свој водач иако веќе било објавено дека последниот работи со кралот и со југословенската кралска влада под претседателство на д-р Иван Шубашиќ. Човекот кој бил најголем противник на тоа да се замине кај партизаните бил поручникот Јован Гаицки. Тој бил исплашен од партизаните бидејќи учествувал во борбите против нив во Србија и стравувал од репресији.<sup>42</sup> Најверојатно поради тоа, во предвидениот поширок договор требало да се опфати и заемната амнестија на компромитираните во меѓусебните борби.

Како што навеле во писмото испратено до Темпо, Шиќиќ и Макеларски дознале дека кралот Петар II Караѓорѓевиќ ги повикал сите Југословени да се борат под врховната команда на Тито. Во однос на таквото нивно пишување, се отвора дилемата на кој говор на кралот мислеле? Дали на изјавата на кралот од 1 јуни 1944 година дека одлучил да формира нова југословенска кралска влада, која ќе се посвети на соработката со сите елементи во Југославија кои активно се борат против непријателите? Во изјавата кралот укажал на тоа дека на д-р Иван Шубашиќ му доверил да ја води таа влада и го испратил да воспостави контакт со сите елементи на отпорот во Југославија пред нејзиното формирање.<sup>43</sup> Како и да е, бидејќи во писмото не бил прецизиран и датиран говорот на кралот или, пак, во зависност од тоа што разбрале Шиќиќ и Макеларски, според нивното мислење, настапил моментот посочен во договорот со Гаицки дека тој ќе премине на

<sup>41</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 31, арх. бр. 1338, к. 40, арх. бр. 1734; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>42</sup> *Британските воени мисии во Македонија*, 314.

<sup>43</sup> Коста Николић, *Владе Краљевине Југославије у Другом светском рату 1941-1945* (Београд: ИСИ, 2008), 259.

страната на НОВ во случај кралот да го призна Тито за врховен командант на сите југословенски борци. Затоа сметале дека треба да им се додели задача како официјални делегати на НОДМ да ја преземат реорганизацијата на четничките одреди во поречкиот крај. Ако се согласува со предлогот, Темпо требало преку радиостаница да го извести Равногорското движење во Порече. Шикиќ и Макеларски побарале од Темпо посебно да бидат известени дали ќе се склучи договор или не со Равногорското движење, како и да добијат конкретна задача и програма за дејствување. Била одредена и посебна шифра за комуникација на Темпо со Шикиќ и Макеларски. Во писмото до Темпо било напишано дека од успехот на нивната акција, а особено од брзината со која ќе се спроведе, во многу ќе зависи и понатамошниот успех на дејствувањето. За сето ова требало детално да го известат него преку радиостаница ако НОДМ го прифати нивниот предлог. Во спротивно, Шикиќ и Макеларски барале да се префрлат во Скопска Црна Гора со задача да формираат партизански одред или да се приклучат кон Кичевскиот одред, за што било потребно да знаат каде се наоѓа тој и кои се врските со него.<sup>44</sup>

Во писмото до Шикиќ и Макеларски од 22 јуни 1944 година, Арсов напишал дека ги добил двете писма од 16 јуни 1944 година што ги испратиле до него и до Темпо, како и некои други работи. Арсов им укажал на тоа да го искористат секој поволен случај за да се разговара со четниците и со нивните команданти, точно да им се објаснат основите на Народноослободителната борба (НОБ) и воено-политичката ситуација, и на тој начин да се убедат да преминат во редовите на НОВ и ПОМ. Арсов ги посочил и условите за преминувањето на четниците: „(...) да се борат против окупаторите, да ги примат заклучоците на II собрание на АВНОЈ и да им се потчинуваат на наредбите на Главниот штаб на Македонија и на Врховниот штаб на НОВ на Југославија.“<sup>45</sup> Притоа, не требало да се забораваат напорите на Равногорското движење за воспоставување кралско државно уредување во повоената Југославија. Исто така, ако некои четнички водачи го сопирале преминувањето на сите или на одделни групи на страната на

<sup>44</sup> ДАРМ, ф. НОБ, к. 31, арх. бр. 1338; ДО „д-р Велимир Брезоски“, ф. НОБ, к. 36, бр. 1338.

<sup>45</sup> Подвлеченото е во документот.

НОДМ, тогаш навреме требало да бидат воочени тие лица и конкретно да бидат разобличени. Доколку, пак, само една група или одредени сили сакале да преминат, тогаш тоа требало веднаш да се прифати зашто би можело да влијае и врз другите. Шикиќ и Макеларски требало да настојуваат да се поврзат со „масата четници и тие да извршат притисок врз своите команданти за премин“ во НОВ и ПОМ односно „тие сами да се одвојат од нив“. Во НОВ и ПОМ би биле примени „сите и ќе им бидат признаени чиновите и положбите на оние што ги имаат и нема да се прави никаква разлика поради политичките сфаќања“. Привлекувањето и придобивањето на четниците претставувало сериозно прашање зашто со нивното преминување НОБ воено ќе зајакнела и ќе се остварел политички успех: постигање на единство на населението во Македонија во борбата против окупаторот и неговите помагачи. Во Порече, Шикиќ и Макеларски требало да продолжат со задачата за создавањето база на НОДМ.<sup>46</sup>

Со цел да го запознае Темпо за активностите на Шикиќ и на Макеларски во поречкиот крај, на 23 јуни 1944 година Арсов му напишал едно писмо. Тој се осврнал на тоа дека уште во почетокот на престојот на Шикиќ и на Макеларски во Порече им посочил да најдат начин за да ја дознаат вистинската состојба на Равногорското движење во таа област и, ако е можно, да ги привлечат „чесните четници на наша страна“. Меѓутоа, според Арсов, Шикиќ и Макеларски малку поинаку ги сфатиле неговите упатства и побарале од него да им даде мандат да преговараат во името на НОВ и ПОМ. Арсов му укажал на Темпо дека не може да ги овласти за таа работа затоа што смета дека НОДМ нема за што да преговара со четниците, туку дека Шикиќ и Макеларски треба само да влијаат врз нив да преминат во редовите на НОВ и ПОМ доколку не се компромитирани.<sup>47</sup>

Бидејќи на Равногорското движење во Порече не му бил зададен удар и бидејќи ова движење сè уште постоело во таа област, Главниот штаб (ГШ) на НОВ и ПОМ наредил таму да биде упатена Првата косовско-метохиска народноослободителна ударна бригада и со неа да

<sup>46</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга шеста, 307–314.

<sup>47</sup> *Извори за ослободителната војна и револуцијата*, том I, книга шеста, 317.

се поврзе 5. МНОУБ.<sup>48</sup> Во директивата на ГШ на НОВ и ПОМ од 16 август 1944 година упатена до штабовите на Првата македонска народноослободителна ударна бригада (понатаму: 1. МНОУБ) и на 5. МНОУБ се истакнува дека нивната најважна задача е со концентрирано дејство, 1. МНОУБ од Бистра и 5. МНОУБ од Азот, да навлезат во Порече и да расчисат со Равногорското движење. Од новомобилизираните и предадени четници требало да се формира Шестата македонска бригада. Доколку во Порече се наоѓал Зуфер Мусиќ,<sup>49</sup> тогаш тој требало да биде поставен за командант на новата бригада. Во однос на Шиќиќ и Макеларски, за нив била дадена наредбата: „Никола Макеларски (Бецко) и Шиќиќ (Бруно) – Калчо, кои сега се наоѓаат во Порече, да се уапсат и да се сослушаат поради самоволните преговори со дражевците во името на Главниот штаб (ГШ на НОВ и ПОМ, б.н.)“.<sup>50</sup>

И покрај таквата директива на ГШ на НОВ и ПОМ, кон разбивање на Равногорското движење во Порече пристапила само 5. МНОУБ. Пепељугоски се сеќава дека според Договорот од островот Вис,<sup>51</sup> 5. МНОУБ требало да ги стави четниците под команда на НОВ и ПОМ, т.е. да ги разбие и да воспостави власт на НОДМ во Порече.<sup>52</sup>

---

<sup>48</sup> *Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа*, том VII, књига 3, *Борбе у Македонији*, редакциони одбор Крете Црвенковски и др. (Београд: Војноисториски институт Југословенске народне армије, 1954), 287.

<sup>49</sup> Заменик-командант на Првата косовско-метохиска народноослободителна ударна бригада од 24 јуни 1944 година, командант од 16 септември 1944 година. Марјан Димитријевски, *Македонската војска 1944–1945* (Скопје: ИНИ, 1999), 83.

<sup>50</sup> *Зборник докумената и података*, том VII, књига 4, 30–31.

<sup>51</sup> Договорот бил потпишан на 16 јуни 1944 година помеѓу југословенската кралска влада и Националниот комитет на ослободувањето на Југославија (НКОЈ). Југословенската кралска влада требало да издаде декларација со која ќе ги признае националните и демократските придобивки извојувани од народите на Југославија во текот на Втората светска војна со кои биле поставени темелите на федеративното уредување на Југославија и привремената управа спроведена од Антифашистичкото собрание (веќе) на народното ослободување на Југославија (АВНОЈ) и НКОЈ, ќе им оддаде целосно признание на борбените сили организирани во Народноослободителната војска (НОВ) и ќе упати повик до целиот народ сите борбени сили да се обединат со НОВ во еден единствен фронт. Од своја страна, пак, Тито, како претседател на НКОЈ, требало да објави изјава за соработката со југословенската кралска влада и да нагласи дека во текот на војната нема да се отвори прашањето за државното уредување на земјата. Со декларацијата од 8 август 1944 година, југословенската кралска влада го признала отпорот на народот во Југославија чиј најголем израз била НОВ, ја признала привремената управа на АВНОЈ и НКОЈ во

Според Пепељугоски, 5. МНОУБ навлегла во Порече, а на 22 август во с. Тажево биле остварени преговори со Равногорското движење. Од страната на 5. МНОУБ преговарале политичкиот комесар Ѓоре Велкоски-Стрелката, заменик-командантот Илија Игески-Цветан и уште некој, а од страната на Равногорското движење Воислав Сајковиќ,<sup>53</sup> Стојан Марковиќ, Софроние Златиќ-Цоле, Божидар Видоески, а можеби бил присутен и Јован Гаицки. Преговорите се одвивале во духот на Договорот од островот Вис. Било договорено сите четнички единици во Порече да се стават под команда на НОВ и ПОМ и да се групираат во една бригада – Шестата поречка народноослободителна бригада.<sup>54</sup> На 24 август 1944 година завршил процесот на формирање на бригадата, во чиј состав влегле четници и борци од 5. МНОУБ.<sup>55</sup> Таа била формирана главно од четници, нејзиниот команден кадар бил од Равногорското движење, а политичкиот од 5. МНОУБ. Штабот на Шестата поречка народноослободителна бригада го сочинувале Воислав Сајковиќ како командант, Петар Пепељугоски-Црвениот како политички комесар, а таа имала и интендант. Во Штабот на Првиот баталјон биле Андреа<sup>56</sup> од с. Калуѓерец како командант, Илија Сотироски-Малец како политички комесар; во Штабот на Вториот баталјон влегле Михајло Андриќ како командант и Анче Андреевски како политички комесар, а Штабот на

---

Југославија, го повикала народот во Југославија да се собере во обединет борбен фронт под водство на маршалот Тито и се обврзала дека ќе ги вложи сите свои напори за што поорганизирано снабдување на НОВ на Југославија. Slobodan Nešović, *Stvaranje nove Jugoslavije 1941-1945* (Beograd – Ljubljana: Izdavačko-publicistička delatnost – Mladost – Partizanska knjiga, 1981), 539–540, 550–551.

<sup>52</sup> Пепељугоски, *Незаборавни години*, 209–210.

<sup>53</sup> Командант на Поречката бригада.

<sup>54</sup> Се среќава како Поречка бригада. ДАРМ, ф. 885, к. 111, а.е. 17; Пепељугоски, *Незаборавни години*, 231–232.

<sup>55</sup> Според горенаведениот податок од 1954 година, на 25 август 1944 година во с. Брезница, по преговорите со 5. МНОУБ се предале околу 150 вооружени и околу 70 невооружени четници. Божидар Лешевиќ истакнува дека на 17 август 1944 година заедно со 370 луѓе ѝ се придружил на 5. МНОУБ. Точно е дека преговорите помеѓу 5. МНОУБ и Равногорското движење биле остварени во август, но не на 17 август. Бројната состојба од 370 луѓе во составот на Равногорското движење во Порече за август 1944 година е голема зашто, според Гаицки, пролетта и летото истата година постоела само Поречката бригада која броела околу 200 луѓе, додека според британскиот извештај, кога се здружиле четниците и партизаните во Порече, имало околу 300 лица. ДАРМ, ф. 885, к. 110, а.е. 14; к. 111, а.е. 17.

<sup>56</sup> Не го утврдивме презимето.

Третиот баталјон го предводеле Душан Филиповиќ од с. Могилец како командант и Мара Крапјанска како политички комесар. Во ГШ на НОВ и ПОМ биле испратени Стојан Марковиќ, Софроние Златиќ-Цоле, Божидар Видоески и др. По формирањето на Шестата поречка народноослободителна бригада, т.е. по преминувањето на четниците во редовите на НОВ и ПОМ, биле одржани политички часови на кои главно била појаснувана суштината на НОБ.<sup>57</sup>

Своја верзија за разбивањето на Равногорското движење во Порече имал и Воислав Сајковиќ, кој бил сослушан од УДБ на Народна Република Србија во Белград на 22 јули 1949 година. Сајковиќ изјавил дека на почетокот на август 1944 година, во Порече дошла Петтата пролетерска бригада<sup>58</sup> на НОВ и ПОМ и тој со својата (Поречка) бригада се состанал со партизаните. Притоа, немало борба, туку командантот и комесарот на единицата на НОВ и ПОМ стапиле во преговори со четниците за да преминат во НОВ и ПОМ и им дале еден проглас на Радослав Ѓуриќ. Сајковиќ се согласил и ги повикал сите други кои исто така сакале да пристапат во НОВ и ПОМ.<sup>59</sup> Сајковиќ ги датирал преговорите во почетокот на август 1944 година, меѓутоа тоа не одговара на стварноста.

На крајот, како заклучок може да се каже следново. Акцијата на НОДМ за разбивањето на Равногорското движење во Порече била преземена и остварена во околности кога НОДМ освен што водело оружена борба против окупаторот, водело и војничко-политичка борба против Движењето. Борбата против Равногорското движење значела и борба против Кралството Југославија со цел да не се обнови поредокот во кој не би било признаено македонското национално постоење.

<sup>57</sup> Пепељугоски, *Незаборавни години*, 212–215, 231.

<sup>58</sup> Се однесува на 5. МНОУБ.

<sup>59</sup> ДАРМ, ф. 885, к. 113, а.е. 25.



Aleksandar SIMONOVSKI

THE DEFEATING OF THE RAVNA GORA MOVEMENT IN  
PORECE IN 1944

**-S U M M A R Y-**

In the platform of the Ravna Gora Movement for the post-war structure of the Kingdom of Yugoslavia, the Macedonians were considered as a part of the Serbian people while Macedonia as a Serbian territory.

During the World War II, the Ravna Gora Movement as an opponent of the National Liberation Movement (NLM) was acted in some areas in Macedonia. Porece was a part of those areas. The NLM took political and military measures to expose and destroy the Ravna Gora Movement. The Ravna Gora Movement in Porece was defeated in August 1944.